

Соціально-економічний розвиток аграрного сектору України в контексті вибору зовнішньоекономічних стратегій.

Дяченко О.В., аспірант кафедри МЗЕД, Сумський національний аграрний університет.

Анотація.

У статті «Соціально-економічний розвиток аграрного сектору України в контексті вибору зовнішньоекономічних стратегій» автором розглянуто особливості та досліджені передумови формування зовнішньоекономічної стратегії України, узагальнено досвід інших країн щодо впливу інтеграції в Європейський Союз на розвиток їх аграрного комплексу. Здійснена оцінка переваг та недоліків основних векторів міжнародної інтеграції України (Європейський Союз та ЄЄП), та обґрунтовані висновки щодо вибору зовнішньоекономічної стратегії України.

Автор наголошує на необхідності комплексного підходу до вирішення проблеми інтеграції аграрного комплексу, на необхідності ефективного використання наявного потенціалу АПК України, усунення наявних недоліків правової та нормативної баз та суперечності розвитку національної економіки; а також на необхідності здійснення патріотичної політики держави в межах будь-яких інтеграційних процесів.

Ключові слова

Експорт – вивіз товарів за кордон, загальна кількість (вартість) товарів, що вивозяться за кордон

ЄЄП – єдиний економічний простір(Білорусія, Казахстан, Росія та Україна)

ЄС – Європейський Союз.

Імпорт – ввезення товарів із-за кордону, загальна кількість (вартість) товарів, що ввозяться із-за кордону.

Інтеграція – доцільне об'єднання та координація дій різних частин цілісної системи (тут: об'єднання держав для ведення спільної економічної, митної та ін. політики).

Квота – частка у виробництві і збуті продукції визначена для кожного учасника в об'єднанні (для кожної країни в торговельному об'єднанні)

Митна політика – система державного контролю за провозенням товарів через кордон і за оподаткуванням їх.

Митні тарифи – зведення оплат, прийнятих для оподаткування, що провозяться через кордон.

Мито – податок, сплачуваний за перевезення товарів через кордон.

Партнерство - взаємні відносини, контакти держав основані на взаємовигоді та рівноправності.

Потенціал - сукупність економічних можливостей держави, підприємства які можуть бути використані для забезпечення всіх матеріальних потреб, виробництва

Розвиток сучасного світу іде еволюційним шляхом лібералізації та глобалізації економіки: це об'єктивний та незворотній процес. Сучасне світове господарство можна назвати інтегрованою економічною системою, елементами якої виступають національні господарства, пов'язані між собою мережею зв'язків різних рівнів. Розташування України є таким (і це є унікальним), що вона близька як до країн Європейського союзу (Польщі, Угорщини), так і до країн бувшого Радянського союзу (Росії та Білорусі зокрема). Україна є транзитною державою між Сходом та Заходом. На теперішній час для України існує проблема визначення із основною стратегією розвитку зовнішньої політики: в якому напрямку повинна розвиватися економіка країни – дотримуючись домовленостей із СЕП, прямувати до ЄС, чи то спробувати залишитись незалежною від усіляких об'єднань країною.

Поки політичні партії вирішують цю проблему, схилиючись то в один, то в інший бік, більшість громадян мають дуже туманне уявлення про переваги та недоліки будь якого союзу. Не можна не підкреслити, що найменш поінформованою але й найбільш зацікавленою є верства селян. Чільне місце в економіці України посідає аграрний сектор, незважаючи на поступове скорочення його частки у народному господарстві. Адже забезпечення населення продовольством було і залишається першочерговим завданням внутрішньої політики кожної країни. Саме від конкурентоспроможності аграрного сектору України залежить збережемо ми самобутній внутрішній продовольчий ринок, чи залишимося державою-експортером сировини та «прохідним двором» для дешевих та неякісних продуктів.

З цього приводу ми спробуємо розглянути переваги та недоліки вступу до того чи іншого союзу. Що отримає Україна та кожний громадянин від глобалізації української економіки.

Відомо, що економічна інтеграція аграрного сектору економіки веде до зниження витрат на виробництво сільськогосподарської продукції завдяки кращому використанню наявних ресурсів, що досягається за рахунок дії принципу порівняльних переваг і вільного

переміщення факторів виробництва. Як результат, спеціалізація країни на виробництві тих видів продукції, які вона здатна створювати з найменшими альтернативними витратами в умовах дії вільних інтеграційних ринкових сил, має забезпечити населення дешевшими і якіснішими продуктами.

Слід зазначити, що аграрний сектор економіки України забезпечений досить потужним ресурсним потенціалом: майже чверть світового запасу родючих чорноземів, кліматичні умови, працьовиті та високоосвічені трудові ресурси, вигідне геополітичне розташування. Це все свідчить, що український АПК має необхідні вихідні фактори для того, щоб увійти в світове господарство як провідна ланка його продовольчого ланцюга¹.

На сьогоднішній день в українському АПК чітко визначаються наступні проблеми:

зниження доходу від експорту;

режим скорочення експортного потенціалу АПК;

гальмування розвитку експортного потенціалу під впливом обмеження паливно-енергетичної сировини агропромислових підкомплексів, що спеціалізуються на виробництві продукції на експорт.²

Зниження обсягів зовнішньо – торгівельного обороту нижче безпечного або гранично-критичного рівня зумовлює виникнення вірогідності фінансової кризи в державі. Успішна реалізація вимог до зовнішньоекономічної сфери багато в чому залежить, по-перше, від визначення стратегії розвитку, а по-друге, від того, наскільки вдасться узагальнити вітчизняний досвід та практику, порівняти їх із зарубіжним досвідом, виявити досягнення і прорахунки та накреслити перспективи.

Перш за все необхідно зрозуміти, що вагання з приводу «схід - захід» дуже вчасні саме зараз, бо потрібно пам'ятати, що коли всі основні торгівельні партнери України будуть членами того чи іншого економічного союзу, Україна може опинитися в торгівельно –

¹ Файчук О.М. Передумови інтеграції АПК України у світове господарство // Економіка АПК. – 2005. - №12. - с. 59 – 63.

² Власов В.І., Саблук Р.П. Проблеми вступу України до Європейського Союзу. // Економіка АПК. – 2005. - №2. - с. 132 – 137.

економічній ізоляції, що призведе до катастрофічних наслідків. І прикладом цього може стати проблема, що розгорнулася нещодавно з експортом м'ясо-молочної продукції в Росію. Не брати участі в інтеграції у світову економіку ми не можемо, тому потрібно визначити всі позитиви та негативи інтеграційних процесів з ціллю використати корисні можливості та чинити протидію їх загрозам.

На даний момент для України існує два глобальних вектори інтеграції в світову економіку: прагнення до вступу в СОТ та ЄС, або більш глибока інтеграція із Росією, Беларуссю та Казахстаном в рамках ЄСП.

Декілька років тому Україна заявила про пріоритети зовнішньополітичної діяльності, про свій офіційний курс на європейську інтеграцію. 1 березня 1998 року набула чинності Угода про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС. 11 червня 1998 року Президент України затвердив Стратегію інтеграції України до Європейського Союзу, а 14 вересня 2000 року – Програму інтеграції України до ЄС. У травні 2002 року в своєму Посланні до ВР України «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки» Глава української держави визначив стержнем стратегії економічного та соціального розвитку України на наступне десятиріччя практичну реалізацію завдань, пов'язаних із створенням внутрішніх передумов для набуття Україною повноправного членства в ЄС.

14 червня 2004р. Рада ЄС ухвалила Стратегічний документ щодо Європейської політики сусідства, який передбачає:

- переведення відносин із площини співробітництва у площину інтеграції, у тому числі шляхом залучення країн-партнерів до внутрішнього ринку ЄС;
- підвищення рівня та інтенсивності політичного діалогу;
- стимулювання інвестицій, економічного зростання та скорочення рівня безробіття як результат послідовного усунення торгових бар'єрів, уніфікації законодавства в торговельній сфері та взаємного відкриття економік;

- значне збільшення існуючих фондів для фінансування реалізації заходів, включаючи запровадження нових фінансових інструментів;

- надання технічної допомоги, та ін.

Сьогодні головна політична лінія ЄС полягає у розбудові стосунків з Україною в рамках Європейської політики сусідства, базуючись на схваленому 21 лютого 2005 р. Плану дій Україна – ЄС, який передбачає рух у напрямку спрощення візового режиму та створення зони вільної торгівлі.

Але з іншого боку внутрішньополітичні події в Україні, участь України в економічних інтеграційних процесах на теренах СНД, а відтак недовіра прагненням України інтегруватися до європейського простору, політична невизначеність та внутрішні негаразди ведуть до того, що держави-члени ЄС у переважній більшості не готові визнати прагнення України до членства в ЄС¹.

Таким чином, політична визначеність України, а також реформи та «підтягування» української економіки до європейських стандартів є найважливішим та першочерговим завданням України з її амбітною метою членства в ЄС. На спільній прес-конференції з міністром закордонних справ України Борисом Тарасюком, що відбулась у червні 2005р., Верховний представник ЄС Хав'єр Солана зазначив, що в Україні відбувається гарний політичний та економічний розвиток. Він також зазначив важливість для України стати членом Світової Організації Торгівлі, оскільки це відкриє шлях України до світової економіки. На його переконання, хоча вступ до СОТ принесе певні проблеми, але позитиву в цьому набагато більше ніж негативу².

Але спробуємо оцінити дійсні, об'єктивні переваги та проблеми вступу України до СОТ та ЄС у контексті розуміння цього питання очима аграрія, селянина.

¹ Стан та перспективи розвитку відносин між Україною та Європейським Союзом (аналітично-довідковий матеріал) // Безпека життєдіяльності. – 2005. - №7. - с. 4 – 7.

² ЄС задоволений тим, як Україна виконує план дій (Україна та ЄС). // Євро бюлетень. – 2005 - №7 липень. - с. 19.

Першою об'єктивною проблемою для українського села стає низька конкурентоспроможність товарів та послуг у порівнянні з аналогічною продукцією європейських країн. Конкурентоспроможність товарів ЄС підтримується завдяки наступним механізмам: технічні правила, різного роду стандарти, санітарні та фіто санітарні норми, а також грошова підтримка аграрного сектору із бюджетів ЄС та окремих країн. Швидке відкриття внутрішнього ринку може привести до поширення експансії європейських товарів на український ринок. Це, в свою чергу може призвести до ще більшого поглиблення кризи аграрного сектору економіки та до банкрутства вітчизняних сільських підприємств.

Серйозною проблемою є і нерівномірність розподілу благ між країнами та регіонами. Найбільші конкурентні переваги від усунення торгівельних бар'єрів у світовій торгівлі зазвичай отримують економічно розвинутіші країни. І хоча формально декларуються рівні можливості для кожного учасника, транснаціональні компанії та підприємства більш розвинутих країн мають значно вищий потенціал та більші можливості впливу на ринку. Крім того, умови фінансування різні для нових країн-членів ЄС. Найбільш уразливим стає саме сільське господарство тих країн, що не подолали ще кризи та депресії агропродовольчих секторів.

Інша не менш важлива проблема, яка обговорюється українськими сільгоспвиробниками – це проблема продажу землі іноземцям. Дійсно, згідно Римської угоди, будь який інвестор з іншої країни спільноти має право на придбання землі в тій країні, яка має привабливість для його бізнесу. Поки що в Україні діє власний мораторій на продаж землі взагалі. Це зумовлене намаганням не допустити скуповування земель за безцінь.

Існують і інші побоювання українських аграріїв та політиків стосовно вступу до СОТ та ЄС, але ці – найголовніші та найбільш часто зустрічаються. Та чи дійсно вони такі вже складні і не можна їх вирішити? Спробуємо проаналізувати ці питання за допомогою поглядів українських спеціалістів та на прикладі країн, що є новими членами ЄС: Польщі, Угорщини та ін.

Взагалі, на нашу думку, Україні потрібно вивчати досвід Польщі, як близької географічно та економічно країни. Крім того, Україна, як східний сусід Польщі, є винятково вигідним потенційним партнером для економічного співробітництва. Ключового значення набуває і трансграничне співробітництво як одна з транзитних форм інтеграції України до ЄС. Членство Польщі в Європейському Союзі не є тривалим, однак вже минув якийсь час та відбулись зміни в економіці і аграрному секторі зокрема, які дозволяють нам проаналізувати минулий та теперішній стан і зробити прогнози співробітництва саме України із ЄС.

Останні роки агропромисловий комплекс Польщі мав наступний стан: Польща є найбільш крупним виробником харчових продуктів. Серед сільськогосподарських культур домінували зернові, які склали 77% від загального обсягу та займали площу у 8,2 млн. га. Поголів'я ВРХ складало 5.5 млн. голів, поголів'я свиней – 18,9 млн. голів¹. Сільгоспвиробництво не мало достатніх інвестицій та не забезпечувало задовільної рентабельності та доходу у зрівнянні із іншими галузями польської економіки. Фінансовий стан більшості підприємств не давав можливості проводити інвестиції та стійко розвиватися. У той же час сільське господарство країн Євросоюзу отримувало велику (у зрівнянні із польським) фінансову допомогу у рамках Єдиної сільськогосподарської політики ЄС.

У зв'язку з цим перспектива поширення Євросоюзу викликала серйозні побоювання з боку виробників сільгосппродукції та її переробників. Невирішеними залишалися багато питань: якими будуть економічні умови, які виробничі галузі стануть рентабельними, а які збитковими, як зміниться розмір витрат на виробництво, зросте чи знизиться рентабельність сільгоспвиробництва. Євро скептики попереджали, що Польща стане донором ЄС, що ціни значно виростуть, а польське фермерство буде знищено через надходження дешевших продуктів з Заходу. Навіть прихильники вступу до ЄС вважали, що перші роки членства будуть важкими².

¹ Венгляжи К., Береза М. экономические последствия торговли сельхозтоварами в Польше после её вступления в ЕС.// Економіка АПК.- 2005.- №2.- с. 126 – 132.

² Венгляжи К., Береза М. экономические последствия торговли сельхозтоварами в Польше после её вступления в ЕС.// Економіка АПК.- 2005.- №2.- с. 126 – 132.

В результаті вступу Польщі в Євросоюз у рамках реалізації союзної політики польське сільське господарство отримує із бюджету ЄС в 2004-2006 роках близько 7,2 млрд. євро. Ця сума більш ніж в два рази перевищує бюджетні витрати на сільське господарство у 2002 році. Згідно із статистичними даними, ВВП Польщі в 2004 р. досяг 224,3 млрд. доларів США, тобто майже : 6 тис. доларів на одного жителя. Для порівняння: аналогічні показники для України становлять 68,3 млрд. і 1439 доларів¹. Середньомісячна зарплата у Польщі становить на сьогодні 679 доларів, пенсія – 310².

Польщі вдалося отримати кошти для інтервенції на ринку та розвитку експорту сільгосппродукції. Польща вперше за останні 10 років стала експортером у чистому вигляді продовольчих товарів до країн ЄС. Профіцит у торгівлі сільгосптоварами склав 500 млн. євро. Польські експортери отримали доступ до найдаальших країн ЄС, таких як Португалія, Кіпр, Ірландія. Це результат відміни мита та інших бар'єрів, які охороняли ринки ЄС. Членство в ЄС відкрило також і східні ринки для польських товарів. Прогрес виник перш за все завдяки доплатам до експорту та рівним умовам конкуренції з експортерами із інших країн ЄС.

Аграрії стали основними одержувачами допомоги ЄС: у 2004р. вони одержали 445 млн. євро. Загалом за посередництвом Агентства реконструкції та модернізації сільського господарства польські селяни до кінця 2006 року повинні отримати з бюджету Євросоюзу 9 млрд. євро. Це все сприяло росту доходів великих господарств на 74%, а решти – на третину. Тобто село почало багатіти.

Також існує Програма розвитку сільських регіонів, яка передбачає підтримку господарств, які знаходяться у несприятливих регіонах. Доплати для господарств, що розміщені на територіях з несприятливими умовами господарювання, компенсують вищу собівартість виробництва їхньої сільгосппродукції. Такий механізм стимулювання повинен

¹ Україна у цифрах. 2004 рік. Державний комітет статистики України. За ред. О.Г. Осауленка. Київ «Консультант». - 2005р. - 260с.

² Харенко В. Я б в аграрії пішов... аби жив у Польщі. // Пропозиція. – 2005. - №7. - с. 40 – 42.

запобігти знелюдненню сільськогосподарських земель та втраті їхнього аграрного призначення¹.

Польщі вдалося добитися пільг на перехідний період у галузі пристосування до норм ЄС молочних господарств, молочних заводів та м'ясопереробних підприємств. Вдалось установити ліміт молочної продукції, який дозволяє розвивати молочний сектор у найближчі роки; встановлені також фінансові премії для тваринницької галузі. Польща отримала ліміти на виробництво цукру: для забезпечення потреб внутрішнього ринку, та експортний ліміт.

Це лише деякі форми допомоги селу, що діють у Польщі після її вступу до ЄС. Але існує і багато інших, пов'язаних перш за все із генеральним напрямом розвитку сільського господарства країни. Це і допомога в обладнанні підприємств сучасними технологіями, і облаштування доріг для сільськогосподарського транспорту; велика увага приділяється навчанню сільгоспвиробників та розвитку дорадчих служб.

Після всіх вищезгаданих фактів не дивує оптимізм польських фермерів. За даними Інституту економічного розвитку Головної торгової школи² кількість «фермерських сімей, що із побоюванням дивляться у майбутнє» зменшилося з 19% у липні 2003р. до 13% в липні єж.2004року. В той же час збільшилось кількість «сімей, що з надією дивляться у майбутнє» з 14 до 21,5%. Кількість фермерських господарств із зростаючими доходами виросло з 21% до 32%.

Таким чином зробимо наступні висновки:

- приєднання до євро спільноти дало полякам перш за все фінансові вигоди. Передавши до Брюсселя як внесок майже 1.3 млрд. євро, Польща отримала допомогу, яка перевищує 2,5 млрд. євро.
- Ріст цін на деякі сільгосппродукти, перш за все яловичину, свинину та молоко в перші місяці членства Польщі в ЄС є свідченням конкурентоспроможності польських

¹ Харенко В. Я б в аграрії пішов... аби жив у Польщі. // Пропозиція. – 2005. - №7. - с. 40 – 42.

² Венгляжи К., Береза М. экономические последствия торговли сельхозтоварами в Польше после её вступления в ЕС.// Економіка АПК.- 2005.- №2.- с. 126 – 132.

продуктів на європейському ринку, а також довіри споживача до їх якості. Слід визначити, що зросли споживчі ціни і на основні продукти харчування, але, дивлячись на все більше зростаючий рівень доходів населення, це не є великою проблемою.

- Завдяки відміні мита спостерігаються позитивні зміни в зовнішній торгівлі сільгосппродуктами, особливо з країнами ЄС.

- Позитивні результати дали інвестиції в переробні підприємства, завдяки яким виробництво на польських молочних заводах і м'ясопереробних підприємствах відповідає санітарним нормам Євросоюзу.

Отже, ми бачимо, що між Україною і Польщею, до вступу її в ЄС, є багато спільного: Україна, як і Польща, є аграрною державою. Значну частку в продукції сільського господарства займає виробництво зернових культур(27,7%), картоплі та овочів (23,4), продукція тваринництва (35,7%), в тому числі молоко (13,8%), худоба та птиця (16,7%)¹. Зараз ми маємо змогу проаналізувати та спрогнозувати, які саме переваги може отримати Україна від вступу до ЄС, та перш за все, зрозуміти, що повинна Україна зробити сама, щоб стати привабливою для членства в Євросоюзі.

1. Проблема низької конкурентоспроможності, на наш погляд, повинна вирішуватися саме зараз як виробниками сільгосппродукції, так і за допомогою держави. Сидіти і думати, що наша продукція є неконкурентоспроможною – дія малоефективна. А підвищити виробництво навіть завдяки чіткому дотриманню технологій, безперечно може кожен фермер чи господарство. Держава також повинна подбати про державні закупки та інтервенції сільгосппродукції для стабілізування споживчих цін на внутрішньому ринку; заздалегідь вирішувати питання стосовно цін на енергоносії; збільшити фінансування переобладнання підприємств новітніми технологіями. Доречі, привертає увагу стрімке зростання рейтингу конкурентоспроможності естонської сільськогосподарської продукції. Ця країна приєдналась до СОТ 1999 року, але із самого початку виділялась серед інших країн

¹ Україна у цифрах.2004 рік. Державний комітет статистики України. За ред.. О.Г. Осауленка. Київ «Консультант». - 2005р. - 260с.

з перехідною економікою відкритістю внутрішнього ринку і майже повною відмовою від підтримки своїх сільськогосподарських виробників. Зараз Естонія має найбільший потенціал зростання конкурентоспроможності серед країн із перехідною економікою. Вступ України до ЄС є потужним стимулом здійснення реформ в аграрній та інших галузях економіки. А ринкова конкуренція завжди сприятиме зростанню загальної ефективності економіки, підвищення якості товарів та послуг.

2. Необхідно звернути особливу увагу на встановлення та запровадження на українських сільгосп підприємствах європейських технічних правил, норм та стандартів. Це є об'єктивною і необхідною умовою вступу України до ЄС. Так, це додаткові кошти, але в решті решт таким чином підприємства підвищать якість своєї продукції та стануть більш конкурентоспроможними в разі відкриття ринку.

3. Стосовно побоювань щодо продажу землі іноземцям, знову є важливим досвід країн – нових членів ЄС. Наприклад, Угорщина спромоглася добитися не тільки мораторію на 7 років на купівлю землі іноземцями, а й можливого продовження цього строку ще на 3 роки, що буде можливим у тому випадку, якщо протягом дії основного строку мораторію вартість землі залишиться нижчою порівняно з іншими країнами ЄС. Але якщо іноземець мешкає в Угорщині понад три роки і має намір зайнятися виробництвом сільськогосподарської продукції (саме виробництвом), то він може купити сільськогосподарські угіддя¹. Безсумнівно, це буде важливо і для України, яка має близько 42 млн. га сільськогосподарських угідь, у тому числі понад 33 млн. га ріллі. Крім того відомо, що В Римському договорі діє ще стаття 295, яка передбачає суверенне право кожної країни розпоряджатися власною землею будь якого призначення. Але цим правилом користуються тільки старі члени ЄС. На нових членів воно поки не розповсюджується. Таким чином, Україна, яка має найкращі й найпривабливіші землі у Європі, повинна

¹ Власов В.І., Саблук Р.П. Проблеми вступу України до Європейського Союзу. // Економіка АПК. – 2005. - №2. - с. 132 – 137.

добиватися того, щоб ст.296 Римського договору була чинною і для неї¹. А поки що існуючий внутрішній моніторинг на продаж землі повинен діяти доти, поки в Україні земля не буде введена в обіг як капітал і не одержить свою реальну ціну. В майбутньому для запобігання спекуляцій, які можуть призвести до вилучення з виробництва великих площ ріллі, можна використовувати зобов'язання нового власника продовжувати виробництво продукції з накладенням великих штрафних санкцій у разі хоча б часткового вилучення землі із виробництва. А по-друге, використання прогресивної системи оподаткування при продажу землі.

4. На наш погляд, Україна має право розраховувати на фінансову допомогу із бюджету ЄС на підтримку сільського господарства, дотації регіонам з несприятливими умовами господарювання для запобігання знелюднення цих регіонів, а також дотації на охорону природного середовища з метою стабілізації ведення господарства на територіях, що охороняються або деградують. Таким чином, якщо українське село отримає допомогу на рівні польського села, ми в даному випадку отримаємо значні переваги: існуюча на сьогоднішній день проблема ввозу більш дешевого м'яса, цукру та зерна з тієї самої Польщі вирішиться сама по собі, бо зникне цінова диспропорція на аналогічну продукцію в сусідніх країнах. Відбудеться наповнення внутрішнього українського ринку власними продуктами, і, можливо, збільшиться експорт на ті самі продукти, які сьогодні ми змушені ввозити.

5. Наступною перевагою від вступу до ЄС є відміна мита та квот, які перешкоджають експорту та імпорту зараз. На сьогоднішній день при торгівлі ЄС з Україною існують квоти на ввіз в країни Євросоюзу практично на всю продукцію рослинного походження, а наша м'ясна, молочна та інша харчова продукція зустрічає бар'єри її сертифікації в країнах ЄС. Відміна мита і квот з одного боку відкриє доступ іноземних товарів на внутрішній ринок України, з іншого полегшить доступ українських

¹ Власов В.І., Саблук Р.П. Проблеми вступу України до Європейського Союзу. // Економіка АПК. – 2005. - №2. - с. 132 – 137.

товарів на внутрішні ринки зарубіжних країн, а отже збільшить експорт. Експортний потенціал сільськогосподарської продукції України досить значний і тепер, але він може (і повинен) ще зростати. Українське зерно, молочна продукція (тверді сири, сухе молоко та ін.), м'ясна продукція, цукор, вина Криму, та інше – продукція, яка і зараз відома в усьому світі та має високий експортний потенціал.

Ще один цікавий елемент – це розпочата в 1992 році робота ЄС щодо створення системи реєстрації і охорони назв регіональних і традиційних виробів. Через зазначену систему ЄС гарантує походження продукції та є одним із засобів реалізації політики її якості. Встановлені спеціальні ознаки, які знають споживачі ЄС і які впливають на попит. Продукти з такими ознаками гарантують споживачу високу якість і дотримання багатовікових рецептур, на основі яких ці продукти виробляються¹. Україна з її великим розмаїттям національних страв у різних регіонах просто зобов'язана розпочати роботу з реєстрації національних продуктів, що сприятиме просуванню їх на ринок ЄС та підвищенню попиту.

6. Вступ до ЄС стане важливим чинником залучення прямих іноземних інвестицій до сільського господарства України. І в цілому можна очікувати поліпшення інвестиційного клімату внаслідок запровадження стабільних, прозорих і передбачуваних правил.

7. Існує ще багато переваг, які може отримати Україна, вступивши до ЄС. Це стосується і привнесення досвіду господарювання з інших країн ЄС, використання селекційного матеріалу у рослинництві та тваринництві, що збільшить урожайність та продуктивність. Не менш важливою перевагою є відкриття кордонів; залучення туристів (а це є розвиток культурної спадщини України, розвиток «зеленого туризму», який без сумніву покращить економіко-соціальне становище українського села) та ін.

Отже ми бачимо, що переваги від вступу України до Європейського Союзу досить значні і варті того, щоб розпочати роботу щодо реформування сільського господарства, створення відповідної інфраструктури ринку, доробки національного законодавства згідно з

¹ Рибак С.О. Розвиток інтеграційної стратегії України. // Фінанси України. – 2004. - №4. - с.30 – 33.

правилами та методикою ЄС стосовно ветеринарії, зоотехнії, виробництва та якості продукції харчування, гармонізації діючих норм якості з європейськими стандартами тощо.

При цьому відомо, що допомога з боку ЄС (наприклад, Польщі) на підтримку трансформації сільського господарства до зовнішніх економічних умов, що змінювалися, розпочалися ще у 1991 році. Тобто потрібно вже нині ставити питання, щоб розпочати такі програми і в Україні. Попередньо Європейська комісія опрацювала для кожної країни документ «партнерство для вступу», в межах якого за консультацією із зацікавленою країною були визначені конкретні цілі та пріоритети підготовки країни до вступу в ЄС. І потім урядом окремої країни розроблялись Національні програми підготовки країни до інтеграції в ЄС, основним завданням яких була саме гармонізація правової та нормативної баз, пристосування їх до вимог ЄС, створення активно діючої системи консалтингу та дорадництва, поступове впровадження нової системи ідентифікації, реєстрації та класифікації господарських тварин (що, доречі, вже розпочалось в Україні), приготування до прийняття нових правил зовнішньої торгівлі, розробка і прийняття системи прямих дотацій у рослинництві та тваринництві, та ін.¹

Таким чином, на шляху до ЄС Україні у сфері сільського господарства потрібно погодити широкий спектр питань і провести значний обсяг роз'яснювальної роботи щодо з'ясування країнами – членами ЄС особливостей сільського господарства країни, її сільської місцевості з метою погодження напрямів виробництва з урахуванням потреб аграрного ринку ЄС при мінімізації збитків для АПК України та її населення.

Інтеграція української економіки має бути спрямована не тільки на захід, але також і на схід. І це питання не стільки в амбіціях окремих політиків, скільки в об'єктивному погляді на економічний стан України сьогодні. Перш за все слід нагадати, що частка українського

¹ Власов В.І., Саблук Р.П. Проблеми вступу України до Європейського Союзу. // Економіка АПК. – 2005. - №2. - с. 132 – 137.

експорту в Росію складає 21,6%. Росія була і, безумовно, повинна бути стратегічним економічним партнером України. Теж саме стосується і інших країн СНД. Всі ці країни поєднує не тільки єдине минуле, але і теперішній час. Про всі наші країни можна сказати, що безповоротно втративши частину економічного потенціалу, колишні республіки не змогли адаптуватися до вимог світового ринку. Економічні реформи супроводжувались занепадом виробництва, зниженням рівня життя населення. У сукупності ці країни мають найбагатший природний та економічний потенціал. Але він використовується країнами не завжди раціонально, і інтеграція як спосіб спільного господарювання не дозволяє переломити негативні тенденції деформації відтворювальних процесів, ефективно використовувати матеріально – технічні, науково – дослідницькі та кадрові ресурси для економічного росту окремих країн і всього СНД. В цілому ВВП країн СНД за 1991 – 2003рр. знизився на 30%, у тому числі продукція сільського господарства - на 28%, інвестиції в основний капітал – на 65%. Практично жодна з країн СНД не досягла дореформеного рівня ключових економічних параметрів¹. І як наслідок – прискорено розвиваються добувні галузі, що перетворює країни СНД у сировинні сегменти світового ринку.

На шляху окремого господарювання виникли субрегіональні політичні та економічні угруповання, народжені завдяки різновекторній зовнішній стратегії. Одна з них – СЕП – Єдиний економічний простір, до якого увійшли Росія, Білорусія, Казахстан, Україна.

23 лютого 2003 року, в Москві президентами України, Росії, Білорусії, Казахстану було задекларовано наміри про створення в межах цих країн Єдиного економічного простору. Це означало, що країни – учасниці погоджуються у майбутньому проводити єдину зовнішньоекономічну і міграційну політику й згодом погодяться передати частину своїх повноважень наднаціональному органу².

¹ Україна у цифрах.2004 рік. Державний комітет статистики України. За ред.. О.Г. Осауленка. Київ «Консультант». - 2005р. - 260с.

² Рибак С.О. Розвиток інтеграційної стратегії України. // Фінанси України. – 2004. - №4. - с.30 – 33.

Реалізація ідеї створення ЄЕП передбачає поступовий, різношвидкісний і різнорівневий рух, що дає можливість іншим країнам у певний час приєднатися до цього процесу. Тексти Угоди передбачають об'єднання митних територій країн, проведення єдиної зовнішньої торгівельної і грошово-кредитної політики в галузі тарифного й нетарифного регулювання, формування спільного митного тарифу, уніфікацію торгівельних режимів щодо третіх країн та скасування митного оформлення і митного контролю на внутрішніх кордонах.

Вступ України до ЄЕП має позитивно позначитися на економіці України насамперед завдяки подальшій лібералізації зовнішньої торгівлі. Це також передбачає зняття митних тарифів країнами-учасницями на імпорт енергоносіїв, що має вплинути на зменшення ціни на енергоносії для України. Отже поглиблення процесу інтеграції до Єдиного економічного простору має позитивно вплинути на збільшення обсягу виробництва продукції, зростання експорту української продукції на ринки країн, що приєднуються до ЄЕП (насамперед до Росії) та скорочення витрат на антидемпінгові розслідування, зняття квот і скорочення тарифних бар'єрів для експорту української продукції. Від цього передусім мають отримати значну перевагу підприємства, зорієнтовані на зовнішні ринки.

Окрім розширення ринків збуту української продукції, найважливішим економічним чинником для України, як уже зазначалося, має стати зменшення цін на енергоносії, що дасть змогу значно скоротити витрати на виробництво продукції і привести до перерозподілу структури витрат у бік збільшення витрат на оплату праці і відповідного збільшення доходів населення. Це, в свою чергу, зумовить зростання витрат на купівлю товарів і послуг, що позитивно вплине на збільшення внутрішнього платоспроможного попиту. Водночас зростання доходів населення приведе і до збільшення заощаджень, що вплине на розвиток банківської системи.

Збільшення прибутків підприємств і перерозподіл структури витрат на виробництво продукції разом із акумуляцією коштів у банківських установах має привести до значного зростання інвестицій в економіку України за рахунок внутрішніх джерел. А ще вступ до

Єдиного економічного простору за високих темпів економічного зростання, які нині демонструє Україна, має суттєво поліпшити інвестиційний клімат і збільшити іноземні інвестиції в Україну, насамперед за рахунок російського капіталу.

Отже, поліпшення зовнішньоекономічної кон'юктури поряд із збільшенням платоспроможного внутрішнього попиту і зростанням інвестиційного попиту мають прискорити темпи економічного зростання в Україні.

Окрема група аналітиків вважає, що реалізація вищенаведених заходів передбачає створення саме митного союзу й унеможлиблює реалізацію стратегічних завдань Президента України щодо курсу України на європейську інтеграцію, створення митного союзу з ЄС та вступ до СОТ. Проте в Концепції окремим розділом виписано взаємодію ЄЄП зі Світовою організацією торгівлі, де передбачено розроблення механізму узгодження позицій із проведенням переговорів щодо вступу до СОТ з урахуванням можливостей різнорівневої та різношвидкісної інтеграції. Держави-учасниці мають право самостійно обирати конкретні форми механізму узгодження позицій під час проведення таких переговорів. При чому у разі вступу однієї із держав-учасниць до СОТ раніше за інших, перша має сприяти якнайшвидшому приєднанню й інших, проте це не дає права диктувати вимоги решті. До того ж Україна запевняє, що всі угоди в межах ЄЄП відповідають і будуть відповідати й базуватися на нормах СОТ. Тобто наша держава може самостійно проводити зовнішню політику. Крім того, світова практика переконує, що багато країн поряд із членством в ЄС входять і до СОТ та інших економічних угруповань. У цьому контексті дуже привабливим здається рух України в бік економічної інтеграції з тими партнерами, які на сьогодні мають можливості й бажання до такої інтеграції¹.

Це, що стосується Угоди щодо створення ЄЄП, а як же насправді обстоять справи між Україною і рештою країн-учасниць ЄЄП сьогодні, спробуємо з'ясувати далі.

До усунення перешкод для взаємної торгівлі з державами колишнього СРСР Україна прагнула з перших пострадянських років, коли наші підприємства надовго зупинились

¹ Рибак С.О. Розвиток інтеграційної стратегії України. // Фінанси України. – 2004. - №4. - с.30 – 33.

внаслідок зруйнованих економічних зв'язків. У формуванні ЄЄП беруть участь економічно найбільш розвинуті держави СНД. Учасники ЄЄП мають значні потенційні можливості економічної взаємодії один з одним. Але необхідно зауважити, що соціально-економічні показники розвитку країн-учасниць ЄЄП різні, і Україна має не найкращі показники. Так, ВВП на душу населення в 2003 році для України склав 1036 доларів (1439 в 2004р.), для Росії цей показник в 2003р. склав 2986дол. Номінальна зарплата в 2003р. для України і Росії склали відповідно 86,7 та 179,2 дол.¹

ЄЄП розглядається Україною як інструмент вирішення економічних завдань та стимулювання подальшого розвитку національних економік. В рамках ЄЄП вона, головним чином, передбачає створення зони вільної торгівлі без обмежень, що зняло б перешкоди на шляху постачання української продукції в Росію, розширило б її можливості щодо просування капіталів, послуг, робочої сили. Україна чітко сформулювала свої зовнішньополітичні пріоритети – інтеграція в європейські економічні і політичні структури. Тому далі зони вільної торгівлі в рамках Угоди про формування ЄЄП вона просуватися не збирається. До того ж Україна поки що не готова до створення наднаціонального органу управління, бо на думку деяких політиків створення подібного органу може загрожувати національному суверенітету України. Але це не влаштовує деякі інші країни, зокрема Білорусія наполягає на спільний темп інтеграції та сумісне вирішення виникаючих проблем.

Створення ЄЄП передбачає еволюційний шлях входження в світове суспільство та передбачає поступовий допуск на внутрішній ринок країн-учасниць ЄЄП іноземного капіталу та сучасних технологій. Це дозволить підвищити рівень розвитку виробничих сил, сформувати прогресивну структуру економіки, налагодити випуск якісної продукції. На нашу думку це розумна позиція, оскільки для України повинен бути адаптаційний період пристосування до стандартів країн ЄС. Але ж чому ми повинні нехтувати сучасними технологіями, фінансовою допомогою та іноземними інвестиціями, якщо є можливість їх

¹ Шумский Н. Единое экономическое пространство Беларуси, России, Казахстана и Украины: проблемы и перспективы. // Вопросы экономики. – 2005. - №8. - с.114 – 123.

використовувати. Експерти прогнозують, що у найближчі роки країни СНД не будуть спроможні забезпечити випуск високотехнологічної продукції та збут її поза зоною свого економічного простору. А тому і пристосування виробництва до умов світового ринку та підвищення його конкурентоспроможності буде йти досить повільними темпами.

Єдиний економічний простір передбачає єдині ціни на енергоносії. Але це заважає перш за все Росії, прагнення якої до СОТ також відомі. А СОТ виходить з рівних конкурентних умов. Чи так вже вигідні Україні дешеві енергоносії? На перший погляд, звичайно, але врешті решт це злочин перед майбутніми поколіннями. На сьогоднішній день Росія вже встановила ціни на газ на рівні європейських. І одразу ж «вплив» позитив: ми побачили, як далекі наші підприємства від енергозберігаючих технологій, ми побачили усі недоліки саме нашого виробництва. І чим скоріше ми почнемо продуктивно вирішувати їх, тим скоріше ми досягнемо світових стандартів в цій галузі. А чи не до цього ми прагнемо?

Безсумнівним позитивом ЄЕП вважається захист внутрішнього ринку цукру та підтримка вітчизняних виробників шляхом заборони ввозу на територію ЄЕП тростинового цукру-сирцю. Дійсно, цукрове виробництво України знаходиться у вкрай занедбаному стані. Собівартість виробництва цукру вдвічі перевищує цей показник у США та ЄС¹. А відтак, чи спроможна допомогти тільки заборона імпорту?

В Європі готуються до цукрової реформи, яка значно зменшить обсяги виробництва європейських цукроварень. І великі іноземні компанії вже сьогодні готові вкласти значні кошти в модернізацію наших підприємств. Аналітики світового ринку цукру свідчать, якщо вже нині почати активно інвестувати цукрову галузь України, то через два – три роки можна повністю відродити той її потенціал, який вона мала в часи Радянського Союзу. А відтак примножити його і на четвертий – п'ятий рік продукувати близько 8 млн. тонн цукру. Тому і не зовсім привабливим здається для України «захист» від іноземного капіталу.

Таким чином можна зробити висновок, що країни-учасниці ЄЕП є дуже важливими стратегічними партнерами України. Експортно-імпортні операції саме з цими країнами

¹ Краснодемська З. Експортувати чи імпортувати? // Урядовий кур'єр. - 7 березня 2006 року. - №45. - с. 8.

займають велику частку у зовнішній економіці України. Створення зони вільної торгівлі дійсно позитивно відобразиться на аграрному секторі української економіки. Не менш важливими є культурні зв'язки між нашими країнами. З цього приводу створення митного союзу також є дуже корисним для усіх країн-сусідок. І тому угода про СЕП має існувати в тих межах і тих рамках, які не суперечать Конституції України, чинному законодавству, міжнародним угодам.

Оцінивши переваги та недоліки кожного з векторів міжнародної інтеграції України спробуємо підсумувати ці дані та зробити висновки, який напрямок найбільш корисний для України і де вона отримає більше преференцій.

1. Збільшення експорту – очікується в будь-якому напрямку інтегрування української економіки. Країни ЄСП імпортують значний відсоток продукції аграрного комплексу України і не має сумнівів, що така продукція як цукор, м'ясо, картопля, молочні вироби, вже сьогодні користується гарним попитом в країнах СНД і має міцний експортний потенціал (хоча б до рівня 90-х років). Але слід пам'ятати, що на західних кордонах від України, починаючи з території Польщі, країн Балтії, Словенії, Угорщини, знаходиться найбільший та найбільш платіжний ринок світу. Доречі, там сьогодні реалізується 36% українського експорту. Інтеграція з ЄС відкриває нові ринки у найдаальших країнах Європи.

2. Зниження (відміна) таможеного мита та квот – має як позитивні так і негативні наслідки. Експортерам це вигідно, але існує можливість постачання на український ринок продукції низької якості. І якщо країни ЄСП в межах своєї зони мають можливість обмежити небажаний імпорт з інших країн світу, то в разі вступу до СОТ чи ЄС Україна буде позбавлена такої можливості. Але в той же час з боку країн ЄС та інших держав існує занадто жорсткий торговельний режим з митним збором, яке більш ніж в три рази перевищує існуюче на внутрішньому європейському ринку. Від дискримінації торгово-економічних відношень з третіми країнами члени ЄСП втрачають приблизно 2-3 млрд. доларів щорічно.

Тому, на нашу думку, в разі підвищення конкурентоспроможності українських товарів, більш преференцій Україна отримає саме від інтеграції з СОТ та ЄС.

3. Необхідність впровадження технічних і ветеринарних норм та стандартів – існує як при вступі до ЄС так і для продовження взаємовідносин з СЕП. Таким чином держави контролюють доступ товарів на національні ринки. Вони продиктовані об'єктивним прагненням до охорони здоров'я населення, захисту тваринного та рослинного світу, екологічної безпеки в умовах збільшення маси нових товарів, вживання яких приводить до негативних наслідків. Учасники СЕП прагнуть адаптувати національні правові акти згідно з вимогами СОТ. Тому Україна повинна зробити те саме якнайшвидше задля своєї безпеки та унеможливлення «шантажу» з боку будь яких держав.

4. Конкурентоспроможність продукції – звичайно, розглядаючи російські чи білоруські ринки, українська сільськогосподарська продукція на даний момент є достатньо конкурентоспроможною. При виході на європейські ринки продукція українських сільгоспвиробників (особливо це стосується особистих господарств) стає менш конкурентоспроможною. Але, дивлячись в перспективу, при умові державної підтримки та бажання самого сільгоспвиробника, вступ до ЄС надає більший потенціал зростання конкурентоспроможності, бо високі вимоги зобов'язують до більш високої якості. Тобто ця інтеграція є потужним стимулом здійснення реформ в аграрному секторі економіки.

5. Ріст цін на харчові продукти – очікується, на думку деяких експертів, в разі вступу до СОТ або ЄС. Але під цим слід розуміти і ріст закупівельних цін на продукцію сільського господарства, що є вкрай важливим для українських господарств.

6. Інвестиції – на початок 2005 року Україна мала інвестованими в свою економіку 8353,9 млн. дол. З них інвестиції з країн СЕП склали 6,2%, водночас інвестиції європейських країн склали 61,2%¹. Тому прогнозувати, який з інтеграційних процесів принесе Україні більші інвестиції досить легко. До того ж необхідно пам'ятати про програми

¹ Україна у цифрах. 2004 рік. Державний комітет статистики України. За ред. О.Г. Осауленка. Київ «Консультант». - 2005р. - 260с.

ЄС підтримки сільського господарства, доречі, деякі з них вже знаходять застосування в аграрному секторі України. Наприклад, вже розпочато Проект «Покращення систем логістики та маркетингу для МСП у сільському господарстві», метою якого є підвищення доходів приватних фермерів, малих та середніх підприємств, покращення соціального та економічного добробуту сільського населення. Інший Проект ЄС «Створення механізму сертифікації та контролю стандартів сільськогосподарської продукції відповідно до вимог СОТ-СФС», вартість якого складає близько 0,5 млн. євро. Цей проект було започатковано з метою підтримки економічного розвитку аграрного сектору України через впровадження міжнародних стандартів у сфері забезпечення безпеки продуктів харчування, здоров'я тварин та рослин згідно з вимогами СОТ.

Таким чином, можна зробити висновки, що курс на євроінтеграцію, продекларований Президентом України має здійснюватись і далі при умовах патріотичного ставлення держави до самої себе. Політика України вже сьогодні повинна повернутися до аграрія і якщо не допомагати, то і не заважати необдуманими діями. Хоча, перш за все, перед Україною повинно стояти питання розвитку соціальної інфраструктури українського села, підвищення конкурентоспроможності української продукції, вирішення земельного питання, поширення спеціалізації господарств та обладнання їх за новітніми технологіями.

Поміж тим очевидно, що, не дивлячись на оголошений курс України до ЄС, для неї життєво необхідні розвиток торгівлі та просування своїх товарів на ринки Росії, Білорусії, Казахстану та інших країн СНД. Бо у короткостроковому періоді саме ці країни є першими споживачами української сільськогосподарської продукції.

Не повинні ми зволікати із вдосконаленням правової бази, розробкою норм та стандартів - необхідних умов нашого економічного розвитку та умов вступу до ЄС.

Посилюючи вітчизняне виробництво, водночас дотримуючись стандартів ЄС, здійснюючи патріотичну політику всередині країни – Україні не потрібно буде хвилюватися із вибором напрямку, бо розширення ринків збуту української продукції в будь якому напрямку буде тільки сприяти подальшому розвитку економіки.

Список використаної літератури.

1. Венгляжи К., Береза М. экономические последствия торговли сельхозтоварами в Польше после её вступления в ЕС.// Економіка АПК.- 2005.- №2.- с. 126 – 132.
2. Власов В.І., Саблук Р.П. Проблеми вступу України до Європейського Союзу. // Економіка АПК. – 2005. - №2. - с. 132 – 137.
3. Губенко В. І. Теоретико-методологічні засади взаємозв'язку економічної безпеки і зовнішньоекономічних пріоритетів АПК України. //Економіка АПК. – 2005. - №1. - с. 128 – 131.
4. ЄС задоволений тим, як Україна виконує план дій (Україна та ЄС). // Євро бюлетень. – 2005 - №7 липень. - с. 19.
5. Зиядулаев Н. СНГ в глобальной экономике: стратегия развития и национальная безопасность. // Мировая экономика и международные отношения. – 2005. - №4. - с. 29 – 34.
6. Краснодемська З. Експортувати чи імпортувати? // Урядовий кур'єр. - 7 березня 2006 року. - №45. - с. 8.
7. Рибак С.О. Розвиток інтеграційної стратегії України. // Фінанси України. – 2004. - №4. - с.30 – 33.
8. Стан та перспективи розвитку відносин між Україною та Європейським Союзом (аналітично-довідковий матеріал) // Безпека життєдіяльності. – 2005. - №7. - с. 4 – 7.
9. Україна у цифрах.2004 рік. Державний комітет статистики України. За ред.. О.Г. Осауленка. Київ «Консультант». - 2005р. - 260с.
10. Файчук О.М. Передумови інтеграції АПК України у світове господарство // Економіка АПК. – 2005. - №12. - с. 59 – 63.
11. Харенко В. Я б в аграрії пішов... аби жив у Польщі. // Пропозиція. – 2005. - №7. - с. 40 – 42.

12. Шумский Н. Единое экономическое пространство Беларуси, России, Казахстана и Украины: проблемы и перспективы. // Вопросы экономики. – 2005. - №8. - с.114 – 123.